งานก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อ วันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๗ ตรงกับวันที่ ๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๗๑ รวมเวลาก่อสร้าง ๒๑๑ วัน มีกำแพงแก้วล้อมรอบสูง ๒ ศอกคืบ ล้อมองค์เจดีย์มีเก๋งจีน ๔ ทิศ มุงด้วยกระเบื้องจีน ฐานเจดีย์สูงด้านละ ๑๐ วา สูง ๙ ศอก ชั้นที่ ๒ ยาวเหลี่ยมละ ๕ วา สูง ๒ ศอกคืบ หน้ากระดานพระเจดีย์สูงสุดยอด ๙ วา ๓ ศอก รวมความสูง ๑๓ วา ๓ ศอกคืบ สิ้นพระราชทรัพย์ ๑๓๓ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ๙ บาท

พ.ศ. ๒๓๗๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จโดยทางชลมารคพร้อมข้าราชบริพาร ข้าราชการน้อยใหญ่ เถรานุเถระ นำด้วยขบวนแห่พระบรมสารีริกธาตุ พระปิฎกธรรม มาบรรจุที่คอระฆังองค์พระสมุทรเจดีย์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ร้ายใจหยาบช้าปีนขึ้นไปบนองค์พระสมุทรเจดีย์ ทำลายคอระฆังลักเอาพระบรมสารีริกธาตุไป เจ้าหน้าที่ไม่อาจสืบรู้ได้ตราบจนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๙๒

พุทธศักราช ๒๔๐๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองสมุทรปราการและเสด็จนมัสการองค์พระสมุทรเจดีย์ ทรงพระราชปรารภว่า องค์พระเจดีย์นี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก หากจะสถาปนาให้สูงขึ้น ชาวต่างประเทศที่เข้ามาทางปากแม่น้ำเจ้าพระยาก็จะมองเห็นแต่ไกล จึงทรงหารือกับเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี เจ้าพระยารวิวงศ์ทราบเรื่องคนร้ายลอบขึ้นขุดและลักเอาพระบรมสารีริกธาตุไปเห็นโอกาสเหมาะจึงกราบบังคมทูลให้ทรงทราบพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตกลงพระทัยที่จะสร้างมหาเจดีย์ จึงทรงโปรดให้ช่างถ่ายแบบเจดีย์ลอมฟาง ที่พระนครศรีอยุธยา และโปรดเกล้าให้ เจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) และพระอมรมหาเดชผู้คุมเลขทหารปืนใหญ่เมืองสมุทรปราการ เป็นนายงาน โดยให้ทหารปืนใหญ่เป็นผู้ช่วยเหลือ

แม่กองเจ้าของงานได้ซื้อหินถมพื้นที่เพิ่มเติม และปรับเรียบพื้นที่รอบเกาะที่ตั้ง ต่อขยายไปทางทิศใต้ สร้างองค์พระสมุทรเจดีย์แบบลอมฟางสรวมครอบพระเจดีย์เดิม (ดังรูปที่ ๒)

◄รูปที่ 2

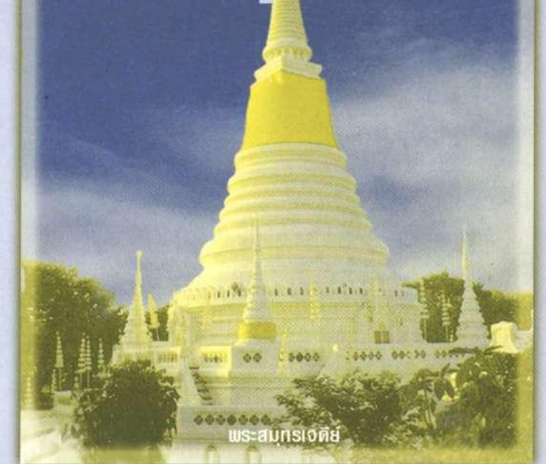
▲รูปที่ 3

เพิ่มส่วนสูงองค์เจดีย์ขึ้นไปอีกจนความสูงสุดยอดทั้งสิ้น ๑๙ วา ๒ ศอกคืบ จัดสร้างวิหารใหญ่หันหน้าไปสู่ทะเล สร้างพระเกี๋ยว ๔ องค์ (ดังรูปที่ ๓) พระแท่นด้านเหนือและด้านใต้สำหรับตั้งเครื่องบูชา ด้านตะวันออก ทางโปรดให้ช่างสลักแผ่นทองแจ้งประวัติการก่อสร้าง

วันอาทิตย์เดือนยี่ แรม ๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๔๐๓ ทรงเสด็จบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแทนของเดิมที่คนร้ายลักไป ทรงโปรดให้ยิงปืนคำนับเป็นเกียรติยศที่เรือพระที่นั่งและเรือกลไฟที่ตามเสด็จลำละ ๒๑ นัด ทุกลำและทรงให้มีการสมโภชองค์พระสมุทรเจดีย์วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง

เนื่องจากองค์พระสมุทรเจดีย์ ตั้งอยู่บนเกาะมีน้ำล้อมรอบเรือสินค้าสามารถแล่นอ้อมตัวเกาะอันเป็นที่ตั้งองค์พระสมุทรเจดีย์ได้ จึงได้ชื่อว่า "พระสมุทรเจดีย์กลางน้ำ" ปัจจุบันกระแสน้ำเปลี่ยนทิศทางและแผ่นดินตะกอนน้ำยื่นงอกจนทำให้พื้นที่เกาะหมดไป ดังนั้นคำว่า "พระสมุทรเจดีย์กลางน้ำ" จึงเลือนหายไป คงเหลือเพียง "พระสมุทรเจดีย์"

พระสมุทรเจดีย์
จังหวัดสมุทรปราการ

องค์พระสมุทรเจดีย์ เป็นมรดกของชาติ
เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดสมุทรปราการ
โปรดช่วยกันดูแลรักษา ไม่ควรกระทำการใด
ที่ก่อให้เกิดความมัวหมอง และ มุ่งประโยชน์แอบแฝง
เพื่อตนเองจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้

จัดพิมพ์ตามโครงการอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อสมศ.) กรมศิลปากร
ค้นคว้า รวบรวม เรียบเรียง สรุปย่อ โดย
นายอดิศัย จันทร์เจริญ
นักวิชาการศึกษา ๖
สำนักงานศึกษาธิการอำเภอพระสมุทรเจดีย์
เพื่อการเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์

ประวัติความเป็นมา องค์พระสมุทรเจดีย์

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประเทศสยามกับญวนเกิดผิดพ้องหมองใจด้วยเรื่องญวนตั้งคนข่มขู่หวังจะได้เขมรมาเป็นเมืองขึ้น ส่วนประเทศสยามเห็นว่า เขมรเคยเป็นเมืองขึ้นของเรามาก่อน ครั้น พ.ศ. ๒๓๖๒ มีข่าวถึงกรุงเทพฯว่า "องค์ตำกุน"เจ้าเมืองญวนที่ไซ่ง่อนได้ขุดคลองลัดใหญ่ ตั้งแต่ทะเลสาปเขมรมาออกทางเมืองผไทมาศใกล้เขตสยาม หากญวนทำสำเร็จ ก็สามารถจะยกกองทัพเรือมารุกรานมากขึ้น พระองค์ทรงดำริว่าเมืองสมุทรปราการ เดิมที่ได้สร้างไว้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา อยู่ห่างไกลจากปากแม่น้ำมาก หากข้าศึกยกล่วงเข้ามา อาจป้องกันไม่ทันท่วงที จึงทรงโปรดให้สร้างเมืองขึ้นใหม่ โดยทรงให้สร้างป้อมปราการในตัวเมืองฝั่งซ้าย คือ ป้อมประโคนชัย ป้อมนารายณ์ปราบศึก ป้อมปราการ ป้อมกายสิทธิ์ และได้สร้างป้อมผีเสื้อสมุทรไว้บนเกาะหาดทรายฝั่งขวาของแม่น้ำ ขณะเดียวกันได้สร้างป้อมนาคราชไว้ใกล้ ๆ กัน รวม ๖ ป้อม งานสร้างเมืองที่เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๒ แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ รวมเวลา ๓ ปี

ครั้งเมื่อพระองค์ทรงสร้างเมืองสมุทรปราการเสร็จสิ้นลงแล้ว ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะแม เบ็ญจศก จุลศักราช ๑๑๘๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จประพาสเมืองสมุทรปราการโดยทางชลมารค ทรงทอดผ้าพระกฐิน ณ วัดพิชัยสงครามแล้วได้เสด็จทอดพระเนตรภูมิฐานของบ้านเมืองที่พระองค์ทรงสร้างไว้ และทรงมีพระราชดำริว่า การที่ได้สละพระราชทรัพย์สร้างเมืองและป้อมขึ้นไว้ก็เพื่อหวังจะให้สวัสดิภาพของชาติและบวรพุทธศาสนาร่มเย็น จึงสมควรที่จะมีอนุสาวรีย์ไว้เป็นที่ระลึกเพื่อให้ปรากฏพระเกียรติยศไว้ชั่วกาลนาน ทรงทอดพระเนตรเห็นเกาะหาดทรายท้ายป้อมผีเสื้อสมุทรเยื้องทิศพายัพ ทรงพอพระราชหฤทัยเพราะเป็นที่เหมาะแก่การประดิษฐานอนุสาวรีย์ยิ่งนัก

ในอดีตสมัยการสร้างอนุสาวรีย์ นิยมการสร้างพระเจดีย์เป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะของทวยราษฎร์ทั่วไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์กับเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) เป็นแม่กองงานดำเนินการโดยจ้างเรือขนหินมาถมเกาะหาดทราย เพื่อให้พื้นเกาะแน่นหนา เมื่อดำเนินการปราบพื้นที่เรียบร้อยและเห็นว่าสูงพ้นน้ำมากพอควรจึงมีรับสั่งให้นายช่างเอกในยุคนั้น คือ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ กับพระยาราชสงคราม เขียนแผนผังรูปมหาเจดีย์ถวายทอดพระเนตรและทรงแก้ไขจนเป็นที่พอพระราชหฤทัย จึงทรงเฉลิมพระนามว่า "พระสมุทรเจดีย์" ควบคู่กับนาม "เมืองสมุทรปราการ" แต่ยังไม่มีโอกาสจะก่อสร้างองค์พระสมุทรเจดีย์ สมพระราชหฤทัย ก็เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๖๗ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสด็จขึ้นถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ แห่งราชจักรีวงศ์ ทรงพระนามว่า "พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว"

ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทร์ ซึ่งขึ้นกับประเทศสยาม ได้คุมราษฎรชาวเมืองมาร่วมงานถวายพระเพลิงด้วย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ราษฎรชาวเวียงจันทร์ ผลัดละ ๑,๐๐๐ คน ไปช่วยตัดและชักลากต้นตาลจากเมืองสุพรรณบุรีและเมืองเพชรบุรีลงมาปลูกรากฐานรองรับองค์พระสมุทรเจดีย์

เริ่มก่อสร้างองค์พระสมุทรเจดีย์

ณ วันอังคาร เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศกจุลศักราช ๑๑๘๙ ตรงกับวันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๓๗๐ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยาศรีธรรมราช (น้อย) กับเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) เป็นแม่กองงานจัดสร้างพระมหาเจดีย์ เพื่อสนองพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ

องค์พระสมุทรเจดีย์ ที่ได้ทรงให้ทำการก่อสร้างเป็นทรงสี่เหลี่ยมไม้สิบสอง (รูปที่ ๑)

รูปที่ 1